

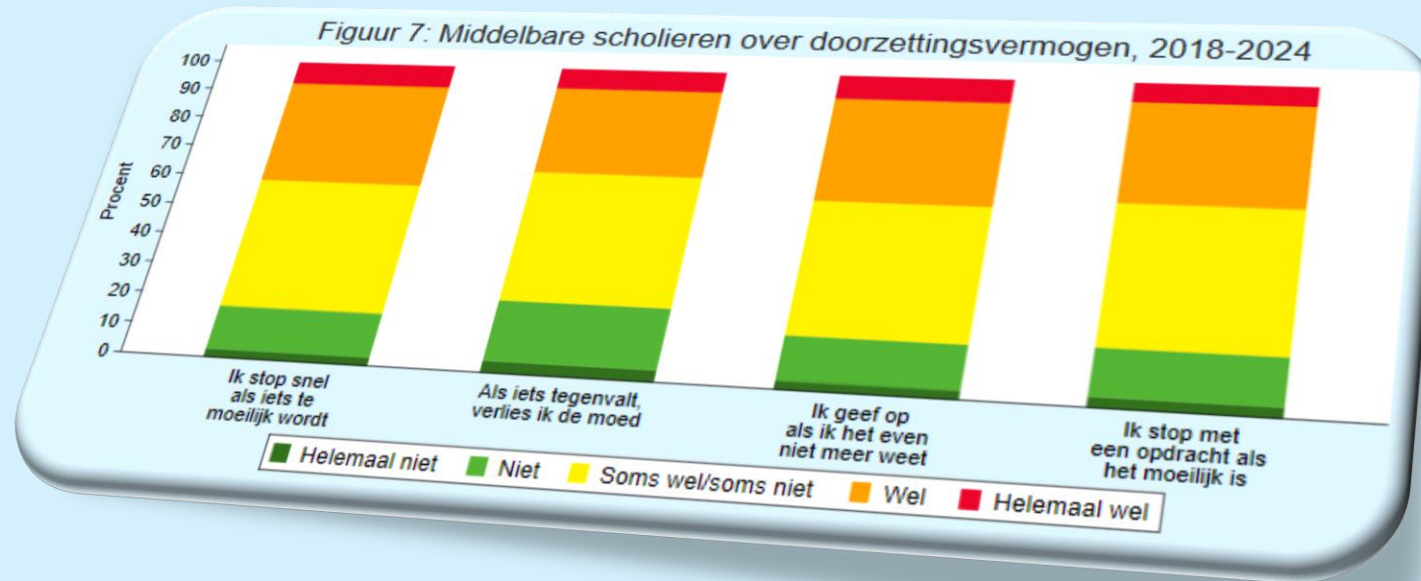
Niet-cognitieve vaardigheden middelbare scholieren

Prestatiegerichtheid en doorzettingsvermogen 2018-2024

Onderzoek op basis van de
OnderwijsMonitor Limburg

Juni 2025

Mélanie Monfrance
Èvi Kikken
Lynn van Vugt



Introductie

Om goed te kunnen leren hebben kinderen meer nodig dan alleen kennis. Niet-cognitieve vaardigheden spelen hier een belangrijke rol in. Het gaat hierbij om vaardigheden waarvoor geen eenduidige term wordt gebruikt. Zowel in de literatuur als binnen onderwijsbeleid en praktijk komen verschillende concepten voor, zoals soft skills, 21^e-eeuwse vaardigheden, persoonlijkheidskenmerken, sociaal-emotionele, of niet-cognitieve vaardigheden.

In deze factsheet gaan we in op de niet-cognitieve vaardigheden: prestatiegerichtheid en doorzettingsvermogen. Doorzettingsvermogen of volharding is de neiging om vol te houden ook wanneer iets moeilijk is.¹ Prestatiegerichtheid verwijst naar de mate waarin een leerling gefocust is op het behalen van doelen, succes en goede prestaties, hierbij gaat het ook om het tonen van bekwaamheid aan anderen, prestaties met die van anderen vergelijken en competitie opzoeken.² Wanneer leerlingen geloven dat ze hun eigen capaciteiten kunnen ontwikkelen door hun eigen inzet, zijn zij gemotiveerder en tonen zij meer doorzettingsvermogen bij het realiseren van hun doelen.² Zowel prestatiegerichtheid als doorzettingsvermogen spelen een belangrijke rol in onderwijsuitkomsten, zoals betere leerprestaties en een succesvolle onderwijs- en werkloopbaan.^{2,3,4}

In deze factsheet

Vanwege het belang van de niet-cognitieve vaardigheden van leerlingen verzamelen we in de [OnderwijsMonitor Limburg](#) gegevens over deze vaardigheden van leerlingen aan de hand van stellingen. In deze factsheet presenteren we de resultaten over de niet-cognitieve vaardigheden prestatiegerichtheid en doorzettingsvermogen tussen 2018 en 2024. We tonen voor zowel prestatiegerichtheid als doorzettingsvermogen:

- ❖ Trends tussen 2018-2024
- ❖ Verschillen in die trend tussen jongens en meisjes
- ❖ Verschillen in die trend naar onderwijstype
- ❖ Verschillen in die trend naar opleidingsniveau ouders
- ❖ Verschillen in die trend naar regio

Als uw school/bestuur heeft deelgenomen, kunt u ook cijfers voor uw eigen school/bestuur inzien in de digitale terugkoppeling, via [deze link](#). Hiervoor is de inlogcode nodig die bestuurders en schoolleiders van deelnemende scholen hebben ontvangen. Indien u deze niet (meer) heeft, e-mail dan naar: oml-sbe@maastrichtuniversity.nl.

Resultaten in het kort – Prestatiegerichtheid

- ❖ Er is een significante daling in prestatiegerichtheid tussen 2018 en 2020. Deze lagere prestatiegerichtheid houdt aan in 2022 en 2024.
- ❖ Over het algemeen scoren vwo'ers het hoogst op prestatiegerichtheid, daarna havisten, en daarna vmbo'ers.
- ❖ Voor alle onderwijstypen daalt de prestatiegerichtheid tussen 2018 en 2020. Voor vwo'ers en havisten blijft het daarna stabiel vanaf 2022, voor de vmbo'ers zien we nog een verdere afname.
- ❖ Meisjes rapporteren dat zij meer prestatiegericht zijn dan jongens.
- ❖ De daling in prestatiegerichtheid vindt plaats voor zowel jongens als meisjes. Voor jongens stabiliseert deze lagere prestatiegerichtheid zich tussen 2020 en 2024, voor meisjes tussen 2022 en 2024.
- ❖ De verschillen tussen jongens en meisjes in prestatiegerichtheid lijken kleiner te worden maar zijn nog steeds significant
- ❖ In 2020 zien we een significante daling in prestatiegerichtheid ten opzichte van 2018 ongeacht het opleidingsniveau van de ouders.
- ❖ Tussen 2018 en 2022 zijn er geen significante verschillen in prestatiegerichtheid tussen leerlingen met ouders van verschillende opleidingsniveaus.
- ❖ In 2024 valt op dat leerlingen met maximaal mbo-opgeleide ouders een lagere prestatiegerichtheid rapporteren dan leerlingen met hbo- of wo-opgeleide ouders.
- ❖ Er zijn geen systematische verschillen in prestatiegerichtheid tussen de regio's.

Resultaten in het kort – Doorzettingsvermogen

- ❖ Doorzettingsvermogen is stabiel tussen 2018 en 2020. Vanaf 2022 zien we een daling ten opzichte van eerdere jaren die zich voortzet in 2024.
- ❖ Over het algemeen scoren vwo'ers het hoogst op doorzettingsvermogen, daarna havisten, en daarna vmbo'ers.
- ❖ Verschillen in doorzettingsvermogen lijken groter te zijn geworden tussen de verschillende onderwijstypen.
- ❖ Voor havisten daalt het doorzettingsvermogen significant vanaf 2022 ten opzichte van eerdere jaren en voor vmbo'ers vanaf 2024.
- ❖ Jongens rapporteren een hoger doorzettingsvermogen dan meisjes.
- ❖ Voor meisjes daalt het doorzettingsvermogen significant tussen de verschillende de jaren.
- ❖ Jongens laten een significante daling in doorzettingsvermogen zien in 2024 ten opzichte van eerdere jaren.
- ❖ In de periode 2018-2022 zien we geen significante verschillen wat betreft het opleidingsniveau van ouders.
- ❖ In 2024 zien we dat leerlingen van wie het opleidingsniveau van de ouders maximaal mbo of lager is, significant lager scoren op doorzettingsvermogen ten opzichte van leerlingen met hbo- of wo-opgeleide ouders.
- ❖ Er zijn geen systematische verschillen in doorzettingsvermogen tussen de regio's.

Algemeen beeld

Tabel 1 geeft een beeld van de verdeling van de verschillende groepen leerlingen die in de data zijn vertegenwoordigd en genoemd worden in deze factsheet.

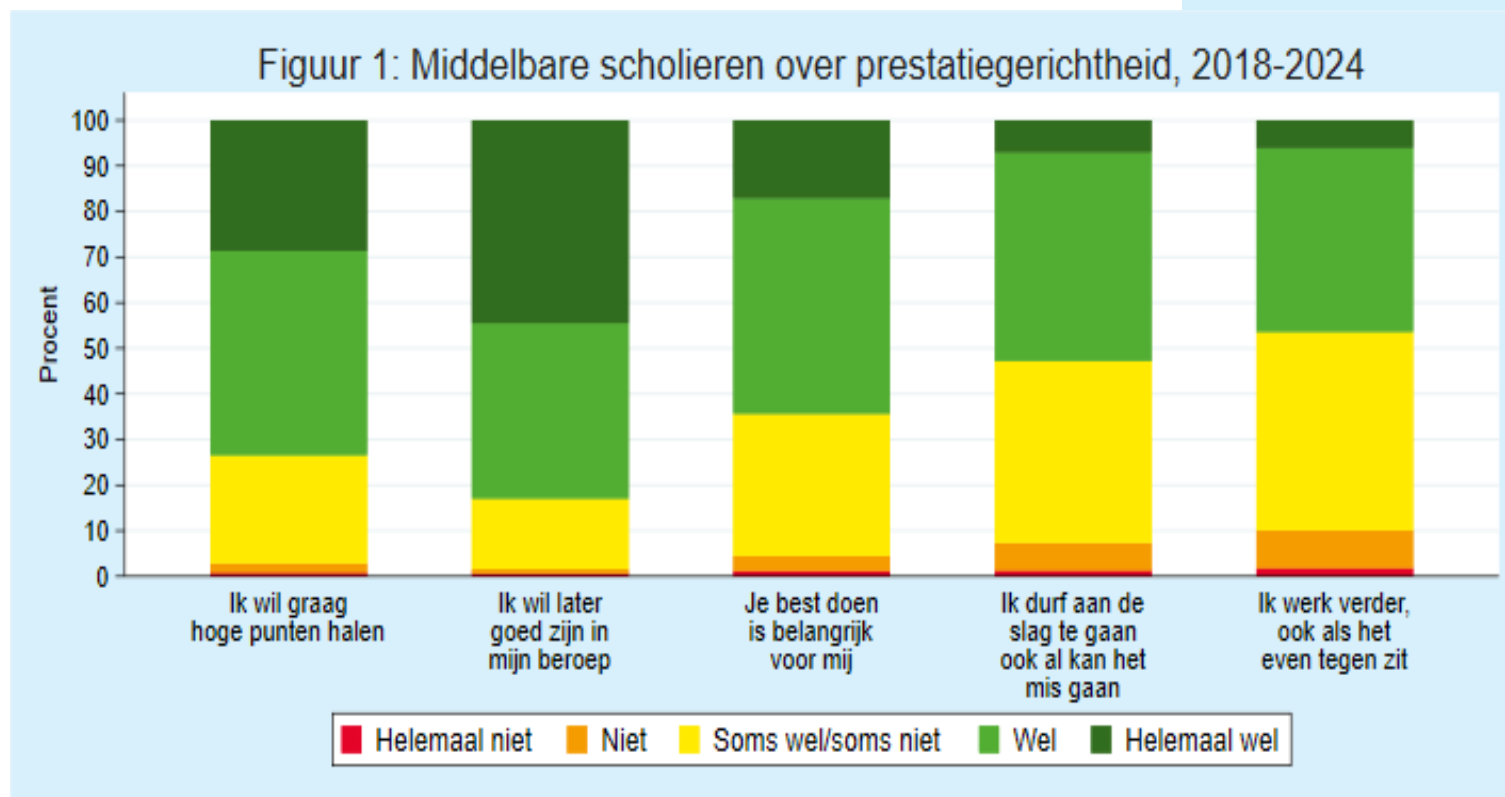
Tabel 1. De verschillende groepen leerlingen in de OML, in percentages (2018-2024)		
Geslacht	Aantal leerlingen	Percentage
Jongens	9,414	49.06
Meisjes	9,774	50.94
Onderwijstype		
Vmbo bl/kl	4,039	21.12
Vmbo gl/tl	4,759	24.88
Havo	5,356	28.00
Vwo	4,974	26.00
Opleiding ouders		
Mbo of lager	6,140	31.99
Hbo	5,543	28.88
Wo	3,524	18.36
Onbekend	3,984	20.76
Regio		
Noord-Limburg	4,504	23.47
Midden-Limburg	4,717	24.58
Sittard-Geleen	2,938	15.31
Maastricht-Heuvelland	3,163	16.48
Parkstad Limburg	3,869	20.16
Totaal	19,191	

Prestatiegerichtheid

Om de prestatiegerichtheid van leerlingen in beeld te krijgen, zijn enkele stellingen aan hen voorgelegd. Figuur 1 laat de antwoorden op deze stellingen zien voor de periode 2018-2024.

De antwoorden op de stellingen zijn wisselend, zo geeft bijvoorbeeld iets minder dan de helft van de leerlingen aan verder te werken, ook als iets tegen zit, terwijl een meerderheid (ongeveer 75%) aangeeft graag hoge punten te willen halen. Ongeveer de helft van de leerlingen geeft aan, aan de slag te durven gaan, ook als het mis kan gaan. Verder geeft 65% van de leerlingen aan dat het belangrijk voor ze is om hun best te doen.

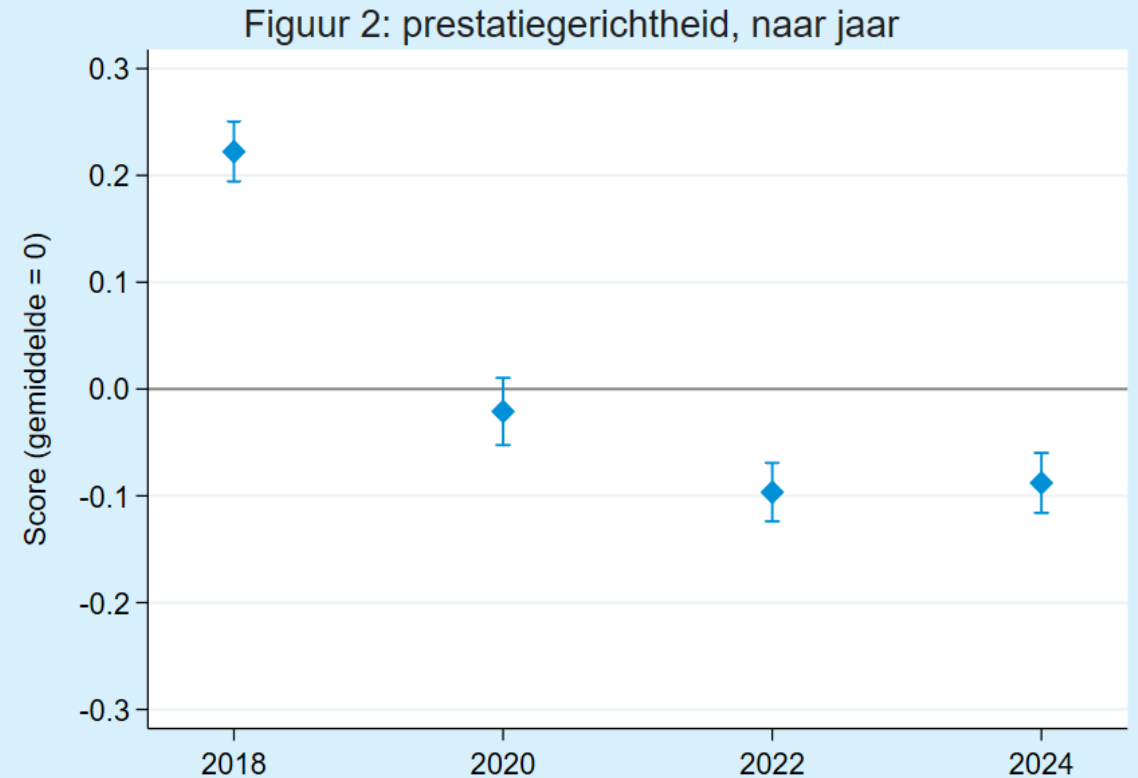
Om een algemeen beeld te krijgen van de prestatiegerichtheid van de leerlingen, hebben we de zes stellingen samengevoegd in een index.* Op deze manier kunnen we de verschillen kwantificeren en de verschillen tussen groepen en over de tijd in kaart brengen.



* De betrouwbaarheid (Cronbach's alpha) van de index is 0.77. Dit is een goed resultaat. De indices zijn gestandaardiseerd met gemiddelde 0 en standaarddeviatie 1. Het gemiddelde is bepaald voor alle leerlingen over alle leerjaren en onderwijstypen.

Verschillen naar jaar

Figuur 2 laat de gemiddelde prestatiegerichtheid van leerlingen zien sinds 2018. In 2020 is er een significante afname ten opzichte van 2018. Vervolgens daalt de prestatiegerichtheid opnieuw significant in 2022 vergeleken met 2020. In 2024 vindt er geen verdere daling plaats maar blijft de gemiddelde prestatiegerichtheid vergelijkbaar met 2022.

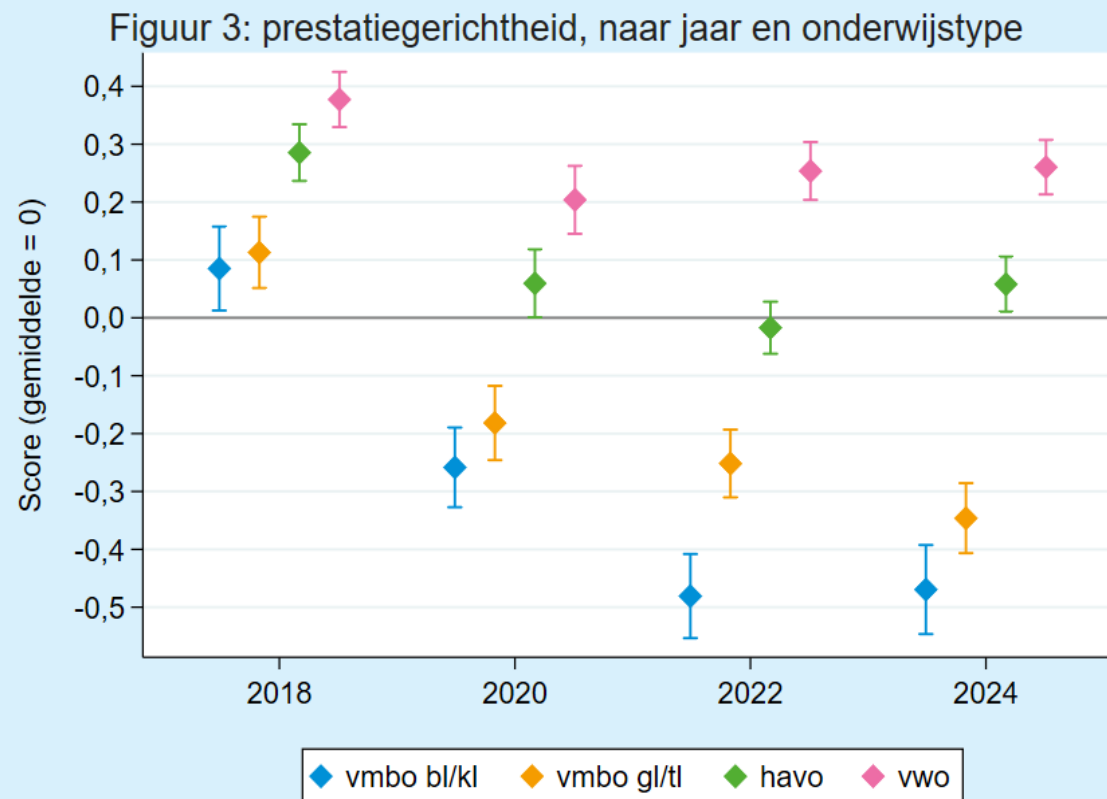


De lijnen geven het gemiddelde over alle jaren en alle jaren heen, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht, leeftijd, opleiding ouders en regio.

Verschillen naar onderwijstype

Figuur 3 toont verschillen in prestatiegerichtheid tussen de verschillende onderwijstypen. Over het algemeen zien we dat vwo'ers een hogere prestatiegerichtheid hebben ten opzichte van havisten en havisten een hogere prestatiegerichtheid hebben dan vmbo'ers. Tussen leerlingen van vmbo bl/kl en vmbo gl/tl zien we enkel in 2022 een significant verschil.

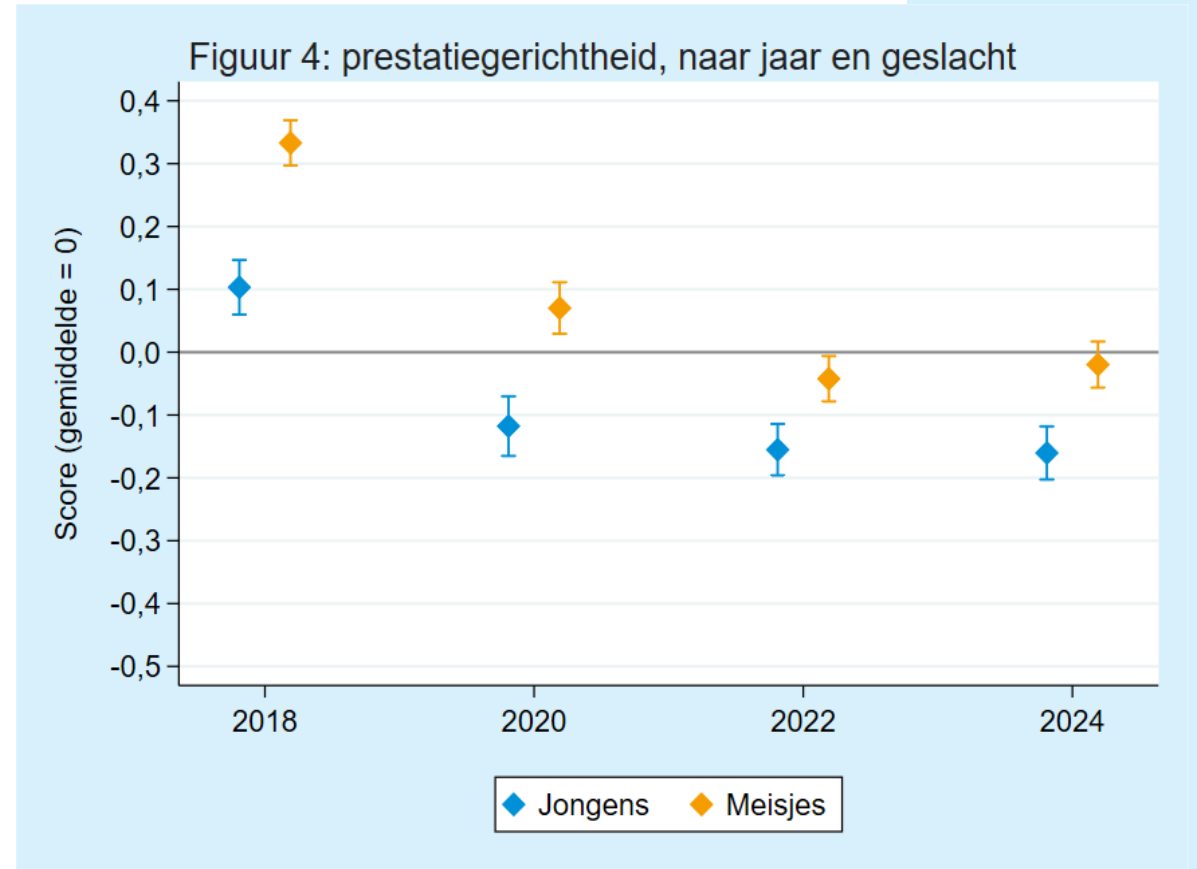
Alle onderwijstypen laten een significantie daling in prestatiegerichtheid zien in 2020 ten opzichte van 2018. In de hierop volgende jaren blijft de gemiddelde prestatiegerichtheid vanaf 2022 stabiel voor vwo'ers en havisten. De dalende trend lijkt zich voort te zetten voor leerlingen in vmbo gl/tl, al blijken de verschillen met de meting ervoor niet significant. Bij vmbo bl/kl zien we wel een significante daling tussen 2020 en 2022, maar daarna stabiliseert vanaf 2022. Wanneer we kijken naar de verschillen tussen de onderwijstypen, lijken de verschillen in prestatiegericht groter te worden.



Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht,

Verschillen naar geslacht

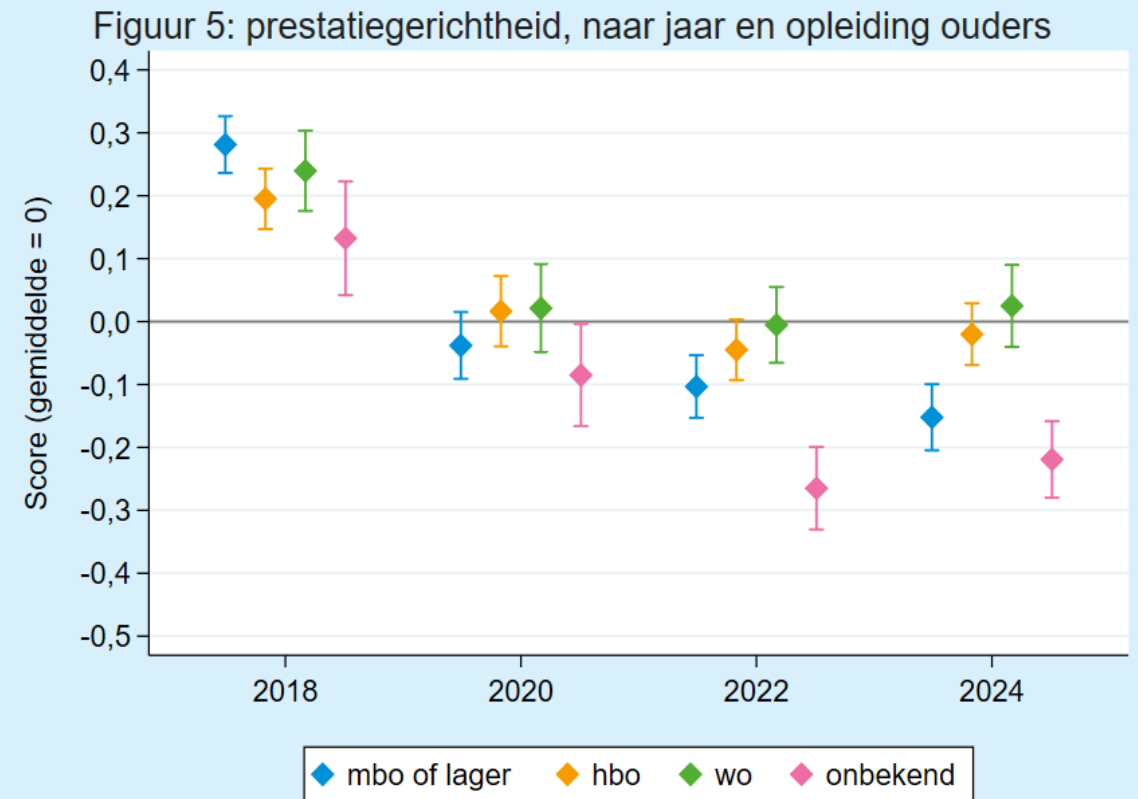
In Figuur 4 tonen we de trends in prestatiegerichtheid uitgesplitst naar geslacht. Over het algemeen rapporteren jongens dat zij minder prestatiegericht zijn dan meisjes. Wel lijken de verschillen tussen jongens en meisjes minder groot te worden over de jaren. Tussen 2018 en 2020 daalt de prestatiegerichtheid significant voor zowel jongens als meisjes. In 2022 laten meisjes nog een significante daling zien ten opzichte van 2020 waarbij de prestatiegerichtheid van jongens tussen 2020 en 2024 stabiel blijft.



Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht,

Verschillen naar opleidingsniveau ouders

Figuur 5 laat de trends in prestatiegerichtheid zien naar het opleidingsniveau van de ouders. In 2020 zien we een significante daling ten opzichte van 2018 ongeacht het opleidingsniveau van ouders. Tussen de opleidingsniveaus zien we geen verschillen tussen 2018 en 2022. In 2024 zien we wel verschillen: leerlingen met maximaal mbo-opgeleide ouders lijken een minder hoge prestatiegerichtheid te rapporteren dan leerlingen met hbo- of wo-opgeleide ouders.

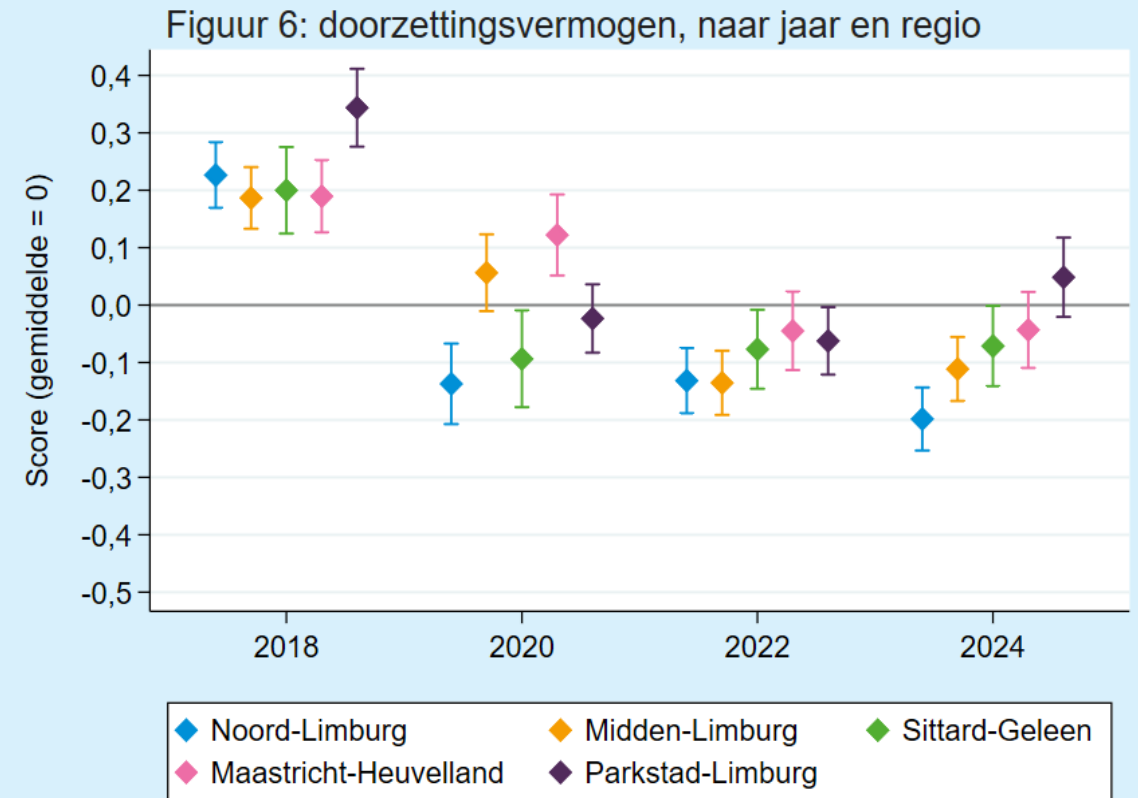


Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht, leeftijd, opleiding ouders

Verschillen naar regio

Figuur 6 laat trends in prestatiegerichtheid zien naar regio. We zien enkele verschillen die opvallen:

- ❖ Parkstad-Limburg scoort in 2018 hoger dan Maastricht-Heuvelland en Midden-Limburg. Dit verschil is in 2024 ook terug te zien met Midden-Limburg en Noord-Limburg maar niet meer met Maastricht-Heuvelland.
- ❖ Zowel Parkstad-Limburg, Noord-Limburg en Sittard-Geleen laten in 2020 een significante daling zien ten opzichte van 2018. Deze score blijft vergelijkbaar in de hierop volgende jaren.
- ❖ Voor Maastricht-Heuvelland zet de significante daling pas in vanaf 2022.



Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht,

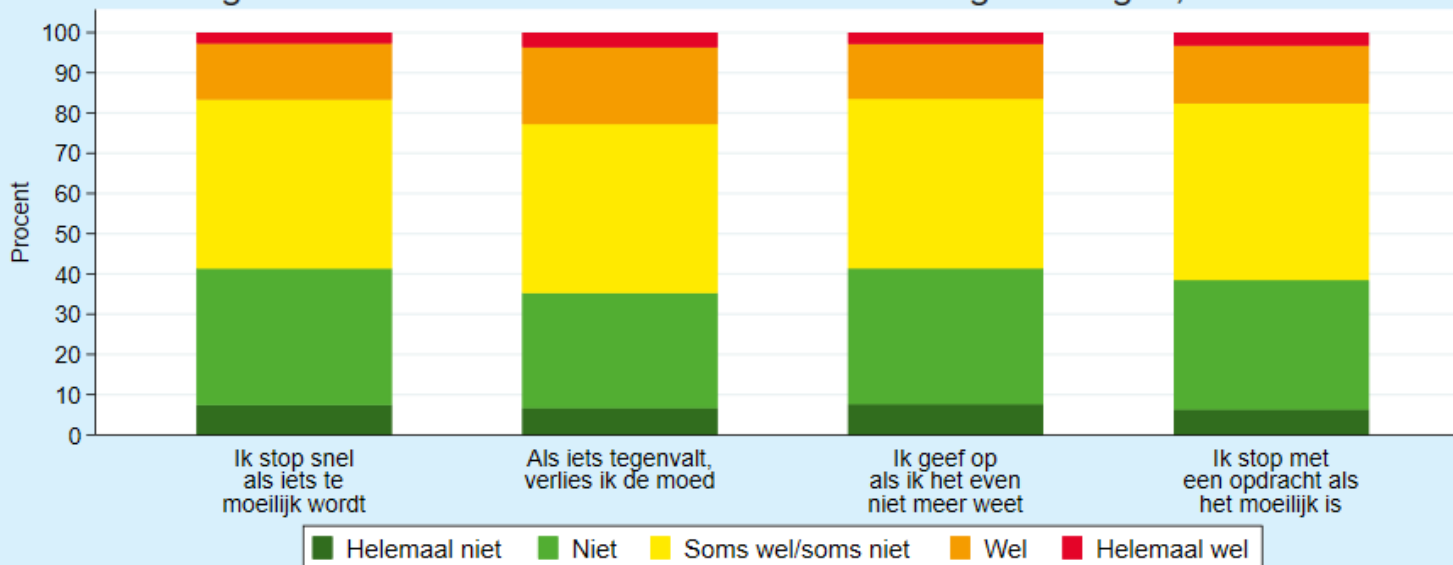
Doorzettingsvermogen

Om het doorzettingsvermogen van leerlingen in beeld te krijgen, zijn enkele stellingen aan hen voorgelegd. Figuur 7 laat de antwoorden op deze stellingen zien voor de periode 2018-2024.

In Figuur 7 valt op dat de leerlingen het vaakst antwoorden me 'soms wel/soms niet' op de stellingen die doorzettingsvermogen betreffen. Daarnaast geeft ook ongeveer 40% van de leerlingen niet snel te stoppen als iets bijvoorbeeld tegenvalt of moeilijk wordt.

Om een algemeen beeld te krijgen van het doorzettingsvermogen van de leerlingen, hebben we de vier stellingen samengevoegd in een index.^{*,**} Op deze manier kunnen we de verschillen kwantificeren en de verschillen tussen groepen en over de tijd in kaart brengen.

Figuur 7: Middelbare scholieren over doorzettingsvermogen, 2018-2024

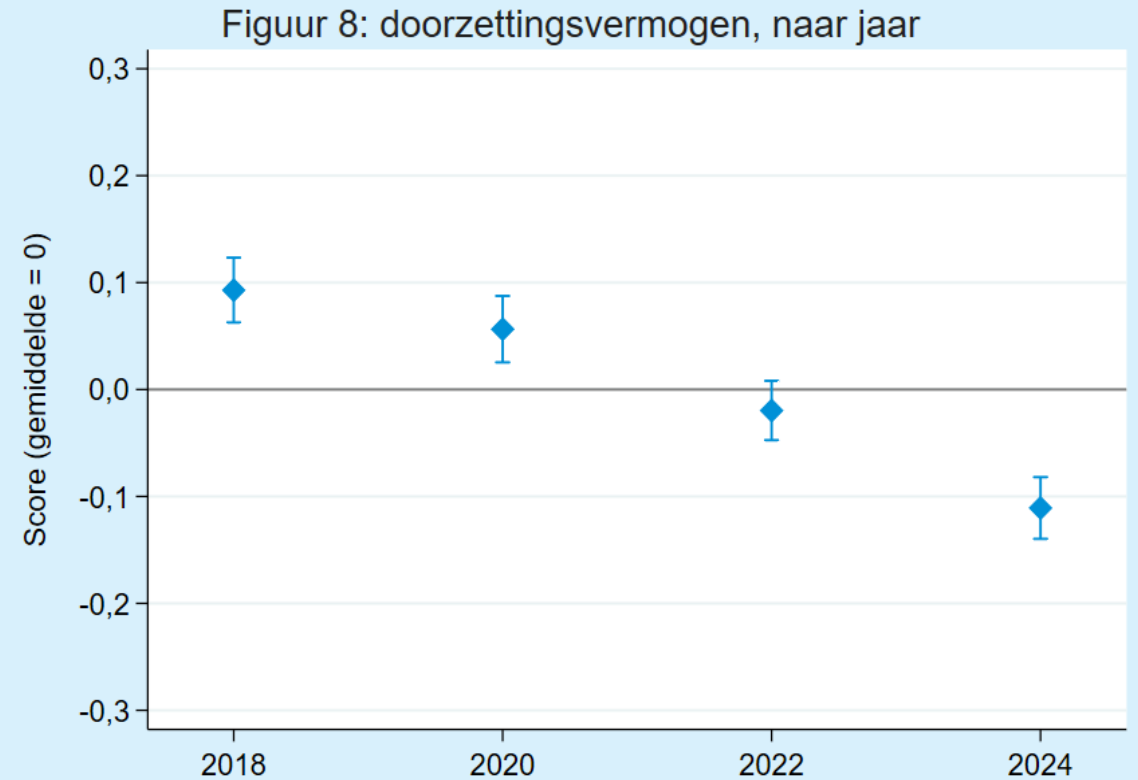


* Bij het maken van de index is de schaal van de stellingen omgedraaid, een hogere score betekend dan meer doorzettingsvermogen.

** De betrouwbaarheid (Cronbach's alpha) van de index is 0.83. Dit is een goed resultaat. De indices zijn gestandaardiseerd met gemiddelde 0 en standaarddeviatie 1. Het gemiddelde is bepaald voor alle leerlingen over alle leerjaren en alle onderwijstypes.

Verschillen naar jaar

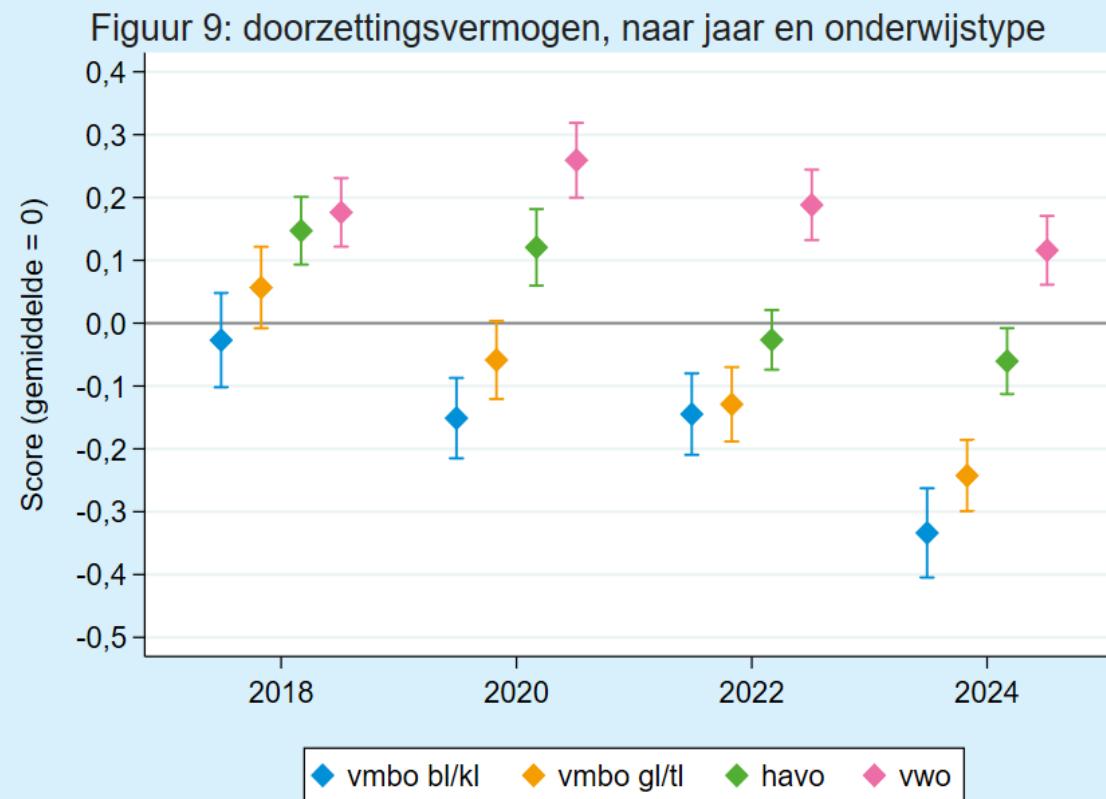
In Figuur 8 zien we het gemiddelde doorzettingsvermogen van leerlingen sinds 2018. We zien dat het gemiddelde doorzettingsvermogen stabiel blijft tussen 2018 en 2020. Vanaf 2022 zien we een daling ten opzichte van eerdere jaren die zich voortzet in 2024.



Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht,

Verschillen naar onderwijstype

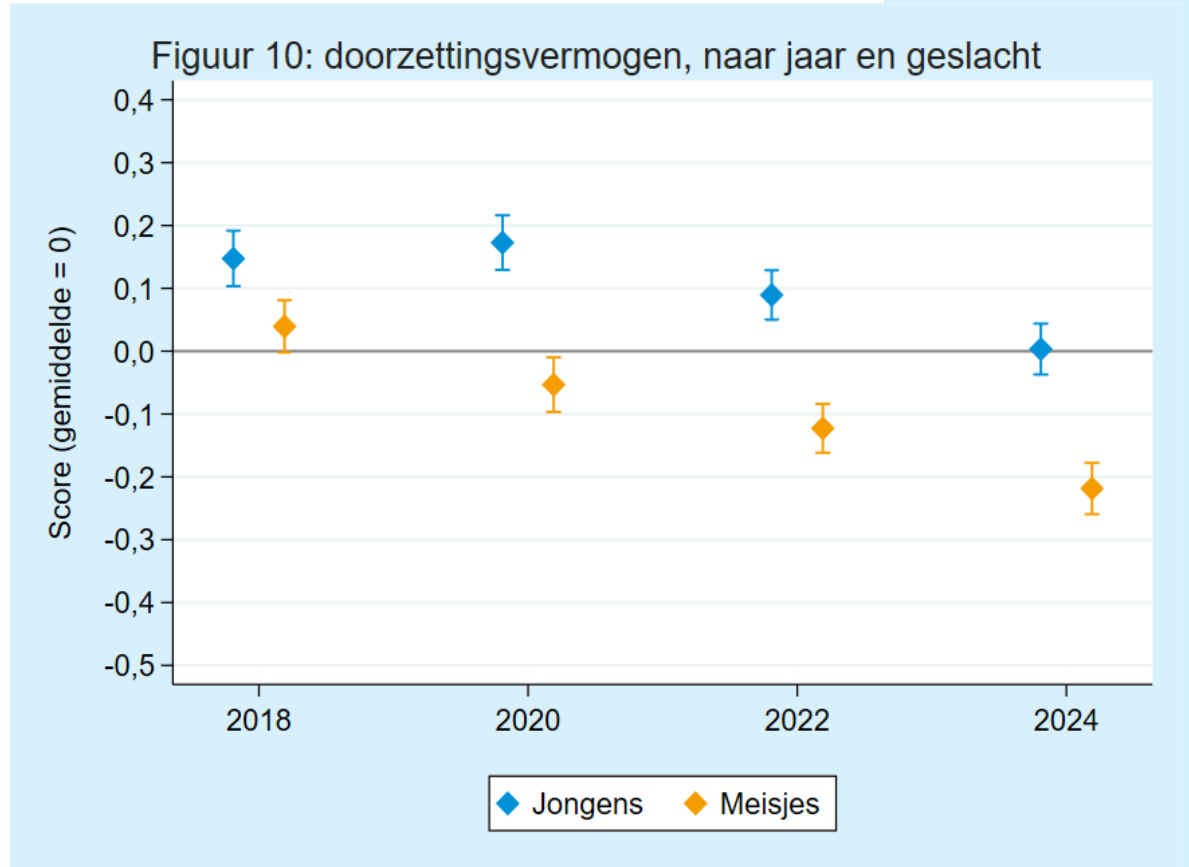
Figuur 9 toont de verschillen in doorzettingsvermogen tussen de verschillende onderwijstypen. Over het algemeen zien we dat vwo'ers een beter doorzettingsvermogen hebben ten opzichte van havisten (behalve in 2018) en vmbo'ers. Havisten laten een significant lager doorzettingsvermogen zien in 2022 en 2024 ten opzichte van 2020. Voor vmbo bl/kl leerlingen is deze daling significant in 2024 ten opzichte van eerdere jaren en voor vmbo gl/tl leerlingen in 2024 ten opzichte van 2018 en 2020. Daarnaast lijken de verschillen in doorzettingsvermogen tussen de vwo'ers en vmbo'ers groter te worden over de tijd.



Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht,

Verschillen naar geslacht

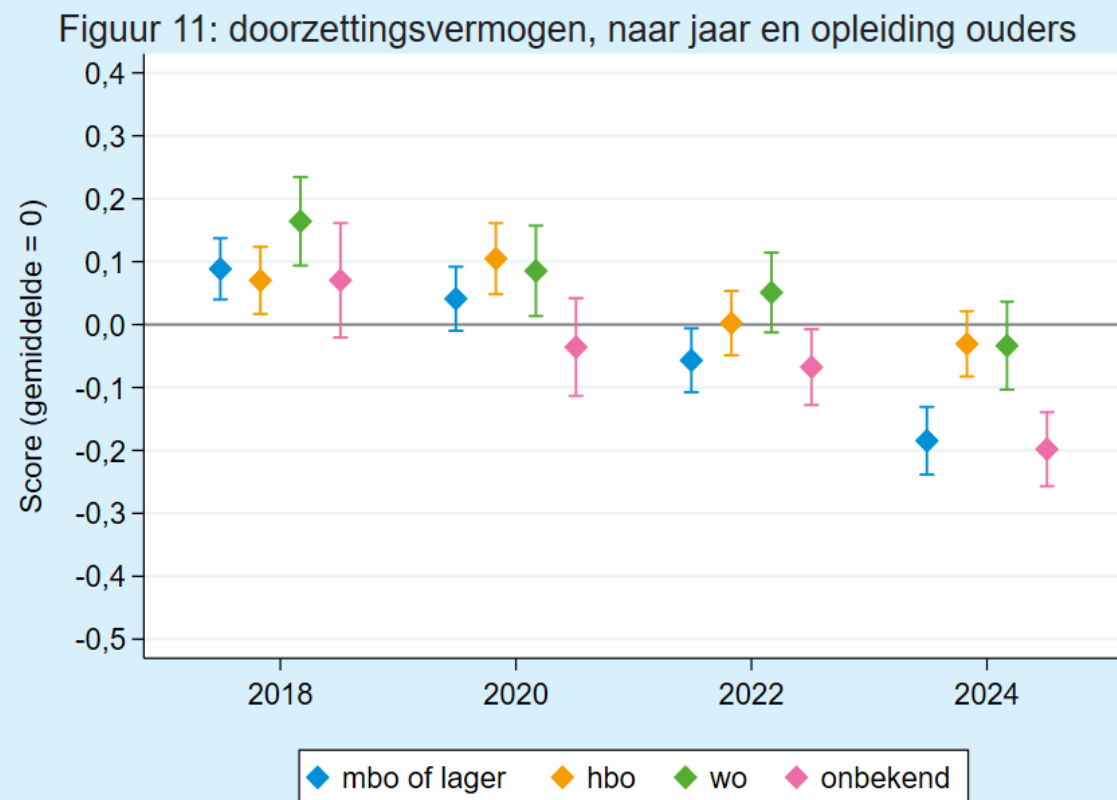
Figuur 10 toont de trends in doorzettingsvermogen uitgesplitst naar geslacht. Over het algemeen rapporteren jongens een hoger doorzettingsvermogen dan meisjes. Tussen 2018 en 2024 zien we een daling in het doorzettingsvermogen van zowel meisjes als jongens.



Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht,

Verschillen naar opleidingsniveau ouders

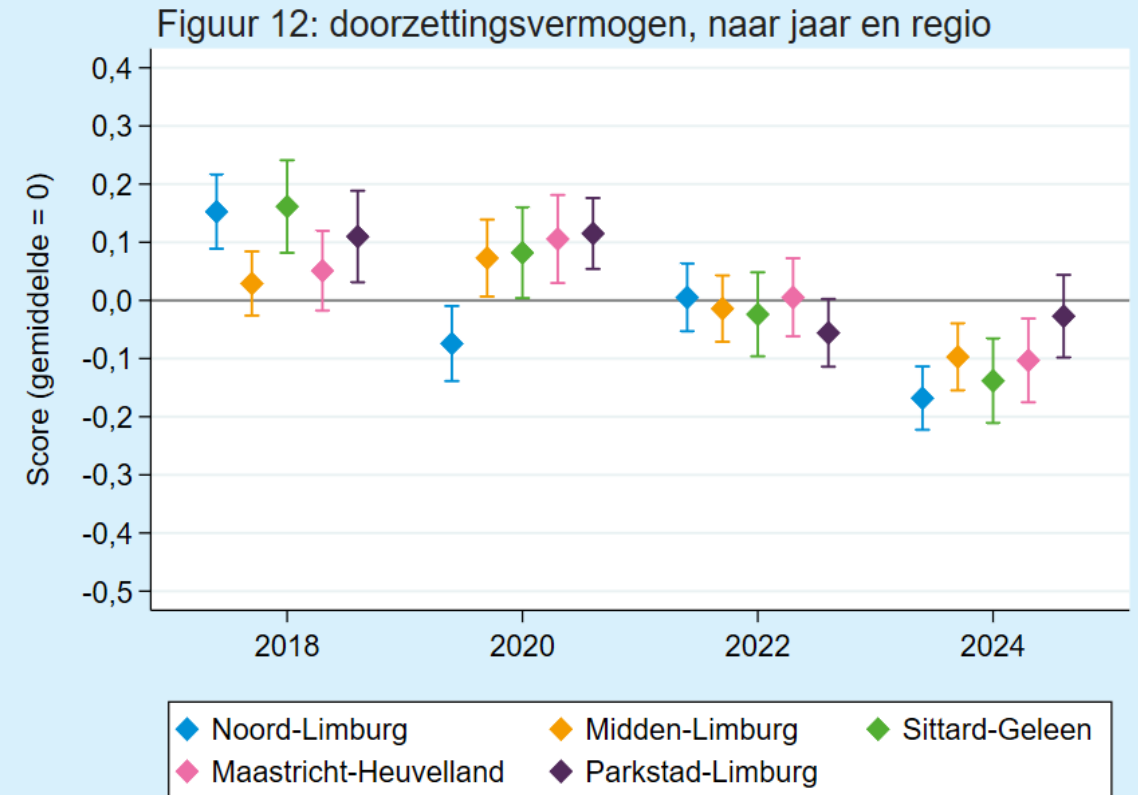
Figuur 11 laat de trends in doorzettingsvermogen zien naar het opleidingsniveau van de ouders. In de periode 2018-2022 zien we geen significante verschillen wat betreft het opleidingsniveau van ouders. In 2024 zien we dat leerlingen van wie het opleidingsniveau van de ouders maximaal mbo is significant lager scoren op doorzettingsvermogen ten opzichte van leerlingen met hbo- of wo-opgeleide ouders.



Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht,

Verschillen naar regio

Figuur 12 laat trends in doorzettingsvermogen zien naar regio. Er lijken geen systematische verschillen tussen de regio's te zijn. Wat opvalt is dat Noord-Limburg al een significante daling in de score op doorzettingsvermogen laat zien in 2020 ten opzichte van 2018. Bij de overige regio's is de daling ten opzichte van eerdere jaren pas in 2022 of 2024 waar te nemen.



Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht,

Aanbevelingen voor de schoolpraktijk

Prestatiegerichtheid en doorzettingsvermogen zijn belangrijke niet-cognitieve vaardigheden die sterk samenhangen met onderwijsuitkomsten. Uit deze factsheet blijkt echter dat beide vaardigheden mogelijk aan het afnemen zijn. Er zijn verschillende initiatieven en onderzoeken die gericht zijn op het versterken van prestatiegerichtheid en/of doorzettingsvermogen.

De Kennisrotonde van het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO) toont enkele studies met aanbevelingen voor het stimuleren van prestatiegerichtheid en doorzettingsvermogen. Een voorbeeld is het ondernemerschapsonderwijs in het MBO waarin het nemen van initiatief, proactief handelen, risico's durven nemen en het omzetten van creatieve ideeën in concrete acties als belangrijke elementen worden gezien voor de ontwikkeling van deze vaardigheden.⁵ Deze elementen zouden ook binnen het voortgezet onderwijs relevant kunnen zijn. Daarnaast laten meerdere studies zien dat voldoende uitdaging essentieel is, met name voor (hoog)begaafde leerlingen; wanneer opdrachten te weinig uitdaging bieden kan dit leiden tot een verminderd doorzettingsvermogen.⁶

Dit sluit ook aan bij het advies van de Inspectie van het Onderwijs die aangeven dat meer uitdaging te bieden in de lessen en duidelijkheid geven over het nut van de opdrachten en toetsen van belang is voor deze vaardigheden.⁷ Daarnaast draagt het stellen van concrete, haalbare doelen die genoeg uitdaging bieden bij aan een hoger doorzettingsvermogen bij leerlingen.⁸ Daarnaast laat de Inspectie van het Onderwijs zien dat het stellen van duidelijke doelen en hoge verwachtingen van leraren zorgen voor een betere prestatiegerichtheid bij leerlingen.

Volgens Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO) is het inzetten van effectieve feedback van belang om doorzettingsvermogen en prestatiegerichtheid te verhogen.⁹ Onder effectieve feedback wordt verstaan: feedback die de verwachtingen duidelijk maakt (feed up); de lerende op de hoogte brengt waar ze staat in het leerproces (feedback); en de lerende duidelijk maakt wat er anders kan om de leeropdracht te verbeteren.^{10,11} Dit is ook in lijn met wat de Inspectie van het Onderwijs adviseert via procesgerichte feedback.

Kortom, door gericht in te zetten op uitdaging, doelgericht werken en effectieve feedback kunnen scholen bijdragen aan het versterken van prestatiegerichtheid en doorzettingsvermogen bij leerlingen wat essentieel is voor hun verdere onderwijssucces.

Bronnen

- ¹ Silvervarg. A. Haake. M.. & Gulz. A. (2018). Perseverance is crucial for learning. “OK! But can I take a break?”. *In Proceedings of the 19th International Conference on Artificial Intelligence in Education*. London.
- ² Morrison-Gutman. L. M.. & Schoon. I. (2013). *The impact of non-cognitive skills on outcomes for young people: A literature review*. Education Endowment Foundation.
- ³ Credé. M.. Tynan. M. C.. & Harms. P. D. (2017). Much ado about grit: A meta-analytic synthesis of the grit literature. *Journal of Personality and Social Psychology*. 113(3). 492–511.
- ⁴ Hughes. J. N.. Wu. W.. & West. S. G. (2011). Teacher performance goal practices and elementary students' behavioral engagement: A developmental perspective. *Journal of School Psychology*. 49(1). 1–23.
- ⁵ Kennisrotonde. (2017). *Wat is het effect van aandacht voor ondernemersvaardigheden in mbo-opleidingen op de ontwikkeling van deze vaardigheden en op arbeidsmarktsucces?* (KR.158). Zie [link](#)
- ⁶ Renzulli, J. S. (2021). *The enrichment triad model: A guide for developing defensible programs for the gifted and talented*. In *Reflections on gifted education* (pp. 193-210). Routledge.
- ⁷ Inspectie van het Onderwijs. (2019. October 8). *Hoe middelbare scholen hun leerlingen beter kunnen motiveren*. Zie [link](#)
- ⁸ Christensen. R.. & Knezek. G. (2014). Comparative measures of grit. tenacity and perseverance. *International Journal of Learning. Teaching and Educational Research*. 8(1). 16-30.
- ⁹ SLO. (2024). *Teamgids effectieve feedback: Feedback bij formatief evalueren*. Amersfoort: Stichting Leerplanontwikkeling (SLO). Zie [link](#)
- ¹⁰ Boonk. M. L. (2022). *Instructie effectieve feedback voor docenten*. Open Universiteit.

¹¹ Hattie. J. & Timperley. H. (2007). *The power of feedback*. Review of Educational Research. 77(1). 81–112.